

HEYKEL SANATINDA TEKNOLOJİNİN YERİ

Prof.Yaşar Sami GÖKGÖZ
Dokuz Eylül Üniversitesi
Buca Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

ÖZET

Boyadan kompütlere, dönen, yanıp sönen heykellere giren, elektronik müzik kinetik sanat, op art, pop art sanatlarla iç içe olan makina ve teknolojinin özdeşleşmesi, çağdaş sanatın yeni teknoloji ürünleri ile kaynaşıp bütünleşmesi, olgusunun irdelenmesi.

SUMMARY

Taking part in from paint to computer, turning, glittering and lustreless sculpture; electronic music, kinetic art, op art within machine and technology. Identification with new productions of technology and contemporary art mixing and unification events have been examined.

Bugün müzelerde, sergi salonlarında ya da bir meydana konulan, dönen, yanıp sönen bir heykelde teknoloji, kimi görünen, kimi görünmeyen bir çok yolla çağdaş sanatın içine girmiştir. Boyadan, kompütlere elektronik müzik, kinetik, op art ve pop art sanatlara dek pek çok konuda teknoloji ve makina sanatla iç içe olmuştur.

Öyleyse "teknolojik nedir", sanatla olan ilişkisi ne düzeydedir.

Yunanca "tekhne" sözcüğü, yapabilme gücü anlamını taşımaktadır. Çeşitli teknikleri inceleyen ve yeni teknikler araştıran bilim dalına ise "Teknik Bilim-Teknoloji" diyoruz. Çağdaş uygarlıkların doğmasında bilimsel ve teknik gelişmelerin çok önemli bir yeri vardır. "Özellikle bilimsel-teknik devrim, 18.yüzyıl dan sonra, iki yüz yıldan daha kısa bir sürede insanların önceki durumlarıyla karşılaştırılamayacak derecede doğaya egemen olmalarını ve maddi yaşam koşullarını yükseltilmelerini sağlamıştır. Bu açıdan çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmamızda bilim ve teknolojinin yerini ve önemini hiç kimse yadsımamaktadır. Ancak II.Bilimsel-Teknolojik Devrim'i olarak kabul edilen II.Dünya Savaşı'ndan bu yana bilimsel-teknolojik gelişmeler, insan yaşamını tüm boyutları ile etkilemiş ve köklü bir dönüşüme uğratmaya başlamıştır. İnsan ve doğa arasında giren teknoloji Birinci Endüstri Devrimi'yle, insan, doğa ve madde üzerindeki denetimini gerçekleştirirken, ikinci endüstri devrimiyle, insan ve doğayı tahribe yönelmiş ve adeta insanı tutsağı durumuna getiren bir süreç içine girmiştir." (*)

*) Prof.Dr.Ibrahim ARMAĞAN: Teknolojik Toplumlarda Yabancılaşma

İnsanın gerçek uğraş alanı, fiziksel değil, beyinin yaratma alanı olmalıdır. İnsan, o zaman tüm özgürlüğü ile gerçek uğraş alanının olanaklarına kavuşacaktır. İnsanı, insanlığından etmek için kullanılan teknik ancak o zaman insanı insan etmek için kullanılacaktır.

Sanatın bilimden farkı, bilimin nesnel gerçekliği soyut kavramlarla yansıtmasına karşı, sanatın somut ürünleriyle yansıtmasıdır. Sanat; insanın nesnel gerçekliği estetiksel biçimde yeniden yaratması ve bunu yapabileceği yeteneği, anlamına gelen Arapça "sun" sözcüğünden türemiştir. Bu deyim ilkin; insansal gereksinimleri karşılamak için yapılan iş anlamında "Sınaat" (Sanayii) biçiminde kullanılmıştır. Dilimizde ise; insanın gereksinimlerini karşılamak için el becerisiyle yapılan iş anlamındaki "zanaat" deyimini bu kaynaktan alınmadır. "Sanat" ve "zanaat" deyimleri dilimizde her zaman insansal ürünler için kullanılmıştır. Deyimin Avrupa dillerindeki karşılığı ise; Hint-Avrupa dil grubunun düşüncesini dile getiren "Ar" kökünden türemiştir. Yunancada; "kurmak" anlamında "Artios", erdem anlamında "Arete", uyum anlamında "Harmonia" sözcükleri kullanılmıştır. Lâtincede ise "varlık biçimi" anlamında "Ars", yapıcı anlamında "Artifex", yapma anlamında "Artificium" ve iyi kurulmuş anlamında "Artus" deyimleri oluşmuştur.

Tarihsel süreç içinde sanat; filozof, Platon ve Aristoteles'in güzellik felsefesine göre bir "öykünme" dir. Ama aralarında fark vardır. Platon'a göre; sanatın konusu olan her şeyde "idea"nın bir öykünmesi vardır. Aristoteles'e göre ise sanat; gerçeğin öykünmesidir ve üç önemli etkisi vardır. Bunlar; "eğlendirir, eğitir, artırır". Bu anlayış 18.yüzyılın ilk yarısına kadar geçerli olmuş, daha sonra Fransız düşünürü ve yazarı Rousseau'nun "Anlatımlı Sanat" anlayışına bırakmıştır. Bu anlayışta önemli olan, güzellik değil, duygusal taşkınlıktır. Sanat; güzeli öykünmeyi (taklit) değil, güzel anlatımı gerektirmektedir. Bu romantik ve fantazici sanat anlayışı da giderek yerini; "Biçimci Sanat" anlayışına bıraktı. Bu anlayışa göre sanat; bir biçimdir. Çağımızda ise sanatı; "bilinç altı duygu ve düşüncelerin ürünü" olarak gören bir çok akımlar türemiştir. Toplumcu sanat görüşü ise sanatı; "Nesnel gerçekliğin insan biçiminde estetiksel imgeler halinde yansımaları" olarak benimser.

İnsanoğlunun yarattığı teknolojik makina o denli güçlenmeye ve yaygınlaşmaya başladı ki, adeta bizim yerimize düşünmeye, karar almaya ve uygulamaya yöneldi. İnsan ise, bu dev makinanın istekleri doğrultusunda hareket eden, davranan ve ona yardımcı olan bir varlığa dönüşmeye başladı. Giderek çağdaş teknolojik bulguların sanat alanında kullanımı yaygınlaştı. Elektrik enerjisi heykel sanatında bir anlatım ve dinamizm aracı oldu. Sanatçı Man Ray "Mobil Spiral"i, Gabo "Titreşen Demir çubuk"u, Ducham "Optik Makine"yi yaptı. Seyirciye, heykelin bütün yönlerini, etrafında dolanmadan algılayabilme amacına yönelik elektrik motorları kullanıldı. Daha sonra Calder; hava akımı ya da elle dokunmak suretiyle hareket eden "Mobil" heykeller ortaya koydu.

Geleneksel heykel sanata; yontmak, modle etmek, biçimlendirmek yerine; inşaa etmeye dayalı bir yöntem benimsendi. Böylece materyalleri birbirine ekleyerek elektrik ve oksijen kaynaklarıyla yapıstırarak yapıtlar oluşturulmaya başlandı. Yeni "Konstrüktivist" akım bu şekilde doğdu. Konstrüktivist akımın savunucusu Viladimir Tatlin (Rus) "Sanat, nesnelere üllizyona dayanan bir imgesi'dir, yarılsama'dır, yalan'dır. Hayat ve yeni teknoloji bu tür bir sanatın yerini almalıdır." der. Bu görüşten hareket ederek, demir, bakır, alüminyum ve ağaç malzemelerinin montajını yaparak teknolojiye dayalı yapıtlar gerçekleştirdi.

Gabo, Pevsner, Lissitsky, Rodehenko ve Tatlin yapıtların da yeni endüstri ürünlerini uygulayarak heykel sanatını geleneksel biçimlerden kurtararak ona çağımızın en büyük gerçeği olan "Uzay ve Zaman Sürekliliği"ni katarak heykel mimarlığının ilk adımını attılar. Bu düşünce; çağdaş heykel sanatını konstrüktivist bir anlayışla statik ölçülerin dışına çıkardı.

1920'de Gabo ve Pevsner kardeşler yayınladıkları bildirilerinde özetle: "Bugünün sanatı; "uzay ve zaman" gerçeği üzerine kurulmalıdır. Çağımızın en büyük gerçeği olan bu iki temel eleman sanatta ancak dinamik-kinetik olarak anlatılabilir..." diyorlardı. Bu amaçla, Gabo'nun meydana getirdiği "Kuleleri", Tatlin'in elektrik motoru ile dönen spiral şeklindeki şeffaf eğri kulesi, bu çalışmalara örnektir.

"Heykel Mimarlığı" giderek dev boyutlara çıkmış 24 metre uzunluğunda, içinde galerileri, barları, akvaryumları olan, müzik ve sinema salonları bulunan Willendorf Venüsü görünümlü heykeller yapılmış, göz alıcı renklerle boyanmıştır. Artık heykel mimarlığına kinetik ve kibernetik olanaklar düşünölmeye başlanmıştır.

II.Dünya Savaşı sonrası, alışılmış konumundan farklı bir konuma getirilen endüstri artığı, fabrikasyon nesnelerin yeni bir kavram yüklenmesi ile "Ready-Made" (Hazır Eşya) akımı doğdu. Bu dönemde savaşın yıkımı en belirgin temaydı. Sanatçılar yapıtlarını teknolojinin ürünü; metalden, polyesterden, elektrik enerjisinden, ışık, mıknatıs, optik ve bilgisayar olanaklarından yararlanarak yapmaya başladılar. Renkli toprak ve kömür karası gibi doğal boyalardan, sentetik ve akrilik boyalara, kimyasal gelişmelere geçildi. Kimya biliminin ortaya çıkardığı titanyum beyazı, kobalt ve prusya mavisi, krom ve kadmiyum sarısı v.s. boyalar üretildi.

Geçmişin ve içinde bulunduğumuz zamanın bize ve teknolojisini konusunda anlattığı şey; her çeşit estetik değişimde var olan bir yenilenmeye tanık olduğumuzu göstermektedir. Bu değişim anında, ilk üçü her bakımdan açıkça gelenekçi olan dört ayrı neden görünmektedir. İlk olarak, son teknolojinin ürettiği malzemenin sanatçı tarafından kullanılması vardır. İkinci olarak kaynağı aynı olan araç ve metodların kullanılması, üçüncü olarak gerek teknolojinin görünür biçimlerinin, gerek bilimdeki buluşların esin kaynağı olduğu yeni hayallerin kullanılması. Son olarak da yaratıcılıkta sanatçı ile makine arasında tam bir ortaklık ve uyum olduğudur.

Teknoloji ile sanat arasında kurulan bu ilişki, inanın tıpkı evi, yolu ya da giysileri kadar onun bir parçası haline gelmiştir. Bir ampülde veya bir makine çalışısında, yapısından gelen bir düzensellik yoktur. Tıpkı boyada, yapısından gelen bir soyluluk olmadığı gibi. Kötü bir resim üzerinde denizleri dolduracak kadar çok boya konulması, boş yere harcanabilir. Yaratıcı hayal gücü ile bütünleşmeyen herhangi bir malzemenin ise yeni bir eserin yaratılmasında önemi yoktur.

İnsanlara şiir, sihir, müzik ve zevk vermek için ileri teknolojinin belkide ilk kullanılışı, bundan 3 bin yıl önce Çin havai fişeklerinin kullanılması ile başlamıştır.

Soyut ressamlar bize; resimde hayal ve anlam aramayı bir yana bırakmayı ve biçime, yalnızca biçim, renge yalnızca renk olarak bakmayı öğretmişlerdir. Bu durum bu gün kompüter grafiklerine dönüştürülebilecek bir derstir. Heykelcilikteki son durum ise; gelenekçi görüşün yanısıra, sanatçının üretim kolu olarak endüstriden yararlanmasına yönelik olmuştur. Günümüz teknoloji verilerine dayalı olarak ya da olmayarak sanatçıların yaptıkları bütün çalışmalar aklın ve elin ya da hünerin önemini kesinlikle azaltmamaktadır. Gerçek sanatçının, boyalarını kendisinin yapması, karanlık tavan aralarında ter döken, anlam peşinde koşan, yalnız ve romantik sanatçı efsanesi kalmamıştır artık. Çağdaş sanat ve teknolojinin ürünleri ile kaynaşıp bütünleşen sanattır. Makina, işlevi gereği insanı denetim altına alabilir, fakat onu düşünmeden ve yaratma gücünden alıkoyamaz. Eski basitlikler artık ne hayatta geçerlidir, ne de sanatta. Hele teknolojinin ve makinanın katı kurallarını küçüksemek bizi, zamanımızı ya da çağımızı hiç bilmemek anlamındadır.